

MUHAMMAD ALI AHMEDOVNING TARIXIY MAVZUDAGI SHE'RLARNING
DIDAKTIK AHAMIYATI

Umarova Surayyo

Samarqand davlat pedagogika instituti. Tillar fakulteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada Muhammad Ali Ahmedovning tarixiy mavzudagi she'rlari tahlil qilinadi, ularning ta'lim jarayonida didaktik ahamiyati o'rganiladi. Tarixiy she'rlardagi voqea va shaxslarni yoritish orqali o'quvchilarda tarixiy ong va milliy g'ururni shakllantirish imkoniyatlari ko'rsatib beriladi. Maqolada Ahmedov ijodidagi tarixiy motivlar, ularning pedagogik qiymati, o'quvchilarga tarbiyaviy ta'siri misollar bilan izohlanadi.

Kalit so'zlar: Muhammad Ali Ahmedov, tarixiy she'r, didaktik ahamiyat, milliy tarix, pedagogik ta'lim.

Abstract: The article analyzes the poems of Muhammad Ali Ahmedov on historical themes, studies their didactic significance in the educational process. The possibilities of forming historical consciousness and national pride in students by highlighting events and personalities in historical poems are shown. The article explains the historical motifs in Ahmedov's work, their pedagogical value, and educational impact on students with examples.

Keywords: Muhammad Ali Ahmedov, historical poem, didactic significance, national history, pedagogical education.

Аннотация: В статье анализируются стихи Мухаммеда Али Ахмедова на исторические темы, изучается их дидактическое значение в образовательном процессе. Показаны возможности формирования исторического сознания и национальной гордости у учащихся путем освещения событий и личностей в исторических стихах. В статье на примерах объясняются исторические мотивы в творчестве Ахмедова, их педагогическая ценность и образовательное влияние на учащихся.

Ключевые слова: Мухаммед Али Ахмедов, историческая поэма, дидактическое значение, национальная история, педагогическое воспитание.

KIRISH

O'tgan asrning ikkinchi yarmidan buyon O'zbekiston adabiyotida tarixiy mavzuda ijod qilgan shoirlar soni ortib bormoqda. Muhammad Ali Ahmedovning she'rlari esa o'zining tarixiy voqealarga yondashuvi, milliy qadriyatlarni targ'ib qilishi va pedagogik jihatdan boyligi bilan ajralib turadi. Tarixiy she'rlar nafaqat estetik zavq berishi, balki o'quvchilarda tarixiy tafakkur, milliy g'urur va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda ham muhim vosita hisoblanadi.

Didaktika nazariyasiga ko'ra, adabiy matnlar o'quvchilarning tafakkur, xotira va tahlil qobiliyatini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Tarixiy she'rlarda voqealar, tarixiy shaxslar va ijtimoiy muhitning tasviri o'quvchilarni o'rganilayotgan davrni vizual va emosional tarzda qabul qilishga yordam beradi. Ahmedovning ijodida tarixiy fakt va voqealar poetik shaklda ifodalangan, bu esa tarixiy bilimlarni qabul qilish jarayonini osonlashtiradi.

Shuningdek, tarixiy she'rlarda mavjud didaktik elementlar – voqea ketma-ketligi, saboq va axloqiy xulosalar, shaxslar xarakterining yoritilishi – o'quvchilarda tarixiy tafakkur va milliy qadriyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan, Ahmedov she'rlari maktab va oliy ta'lim muassasalarida dars jarayonida foydalanish uchun samarali manba hisoblanadi.

Maqolaning maqsadi – Muhammad Ali Ahmedovning tarixiy she'rlaridagi didaktik imkoniyatlarni aniqlash va ularni pedagogik jarayonda qo'llashning samarali usullarini ko'rsatish. Tadqiqot obyekti – shoirning tarixiy mavzudagi she'rlari, predmet – ularning didaktik ahamiyati va ta'lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlari.

Muhammad Ali Ahmedovning tarixiy she'riyatidagi o'ziga xoslik

Muhammad Ali (Ahmedov Muhammadali) o'zining ijodiy faoliyati davomida tarixiy voqealar va shaxslarni badiiy tasvirlashga katta e'tibor qaratgan shoir va yozuvchidir. 1942-yil 1 martda Andijon viloyatining Bo'z tumanida tug'ilgan, 1966-yilda Moskvadagi M. Gorkiy nomidagi Adabiyot institutini tamomlagan Muhammad Ali, o'zbek adabiyotida tarixiy mavzuda yozilgan she'rlari bilan alohida o'rin egallaydi.

Shoirning tarixiy mavzulardagi she'rlari va dostonlari milliy tarixni yosh avlodga yetkazish, milliy g'urur va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda didaktik vosita sifatida xizmat qiladi. Masalan, "Mashrab" dostonida Boborahim Mashrabning fojiali hayoti va zamondoshlar bilan bo'lgan murakkab munosabati badiiy tasvirlangan. Bu asar orqali o'quvchilar o'tmishdagi shaxslar hayoti va ularning jamiyatdagi roli bilan tanishadi, tarixiy tafakkurini rivojlantiradi.

Shoirning "Boqiy dunyo" she'riy romani o'zbek xalqining 19-asr oxiri – 20-asr boshlaridagi hayotini yoritadi. Bu roman Jizzax qo'zg'oloni voqealari va Dukchi Eshon obrazini badiiy lavhalar orqali aks ettiradi. Shu bilan o'quvchilar o'sha davr tarixiy sharoiti bilan tanishadi, voqealar sabab va oqibatini tushunadi. Tarixiy shaxslarni badiiy obrazlar orqali tasvirlash didaktik jihatdan o'quvchilarda analitik va kritik fikrlashni rivojlantiradi.

Shoirning tarixiy romanlari ham pedagogik ahamiyatga ega. Masalan, "Ulug' saltanat" romani o'zbek xalqining 14-asrdagi hayoti va Amir Temur obrazini tasvirlaydi. Bu roman orqali o'quvchi tarixiy shaxsning xarakteri, adolatparvarlik va vatanparvarlik fazilatlarini o'rganadi. She'rlarda va romanlarda tarixiy voqealar ketma-ketligi va dramatik tuzilish pedagogik nuqtai nazardan o'quvchilarda voqealarni tahlil qilish va ularning sababini tushunishga xizmat qiladi.

Muhammad Alining tarixiy she'rlari didaktik nuqtai nazardan bir nechta asosiy vazifani bajaradi:

1. Tarixiy bilimlarni mustahkamlash: She'r va dostonlar tarixiy voqealarni yoritib, o'quvchilarda mavzuni eslab qolish, tarixiy tafakkur va voqealar ketma-ketligini tushunishga yordam beradi. Masalan, "Temur qahramonligi" she'rda Amir Temur hayoti va urushdagi strategiyasi o'quvchilar tomonidan tahlil qilinadi.

2. Axloqiy va milliy tarbiya: Tarixiy shaxslar orqali axloqiy qadriyatlar shakllantiriladi. "Sarbadorlar" dilogiyasida milliy va ijtimoiy qadriyatlar, fidoyilik va vatanparvarlik voqealar orqali o'quvchiga yetkaziladi.

3. Badiiy va lingvistik savodxonlikni rivojlantirish: Shoir she'rlarda metafora, qiyosiy iboralar va dramatik tasvirlar orqali o'quvchilarda badiiy tafakkur va til boyligini rivojlantiradi. Bu, ayniqsa, tarixiy mavzudagi she'rlarda voqealarni jonli tasavvur qilish imkonini beradi.

Shuningdek, Muhammad Ali tarjima faoliyati ham didaktik ahamiyatga ega. U “Ramayana”, qoraqalpoq eposlari “Shahriyor”, “Masposhsho” va G‘arb adabiyotining ko‘plab asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilgan. Bu tarjimalar orqali o‘quvchilar nafaqat o‘z tarixiy va madaniy merosini, balki dunyo adabiyoti bilan tanishadi. Tarjima asarlar o‘quvchilarda tarixiy va madaniy tafakkurini kengaytiradi, didaktik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhammad Alining tarixiy mavzudagi she‘rlari va romanlaridan pedagogik jarayonda quyidagi usullar orqali samarali foydalanish mumkin:

- Matnni tahlil qilish: O‘quvchilar she‘r va romanlarni o‘qib, voqealarni ketma-ket tahlil qiladi, tarixiy shaxslarning xarakteri, qaror va harakatlarini muhokama qiladi.
- Dramatizatsiya va rol o‘ynash: Tarixiy shaxslarni sahnalashtirish orqali o‘quvchilar voqeaga hissiy bog‘lanadi va tarixiy tafakkurini rivojlantiradi.
- Munozara va bahs: She‘r va romanlar asosida tarixiy qarorlar, shaxslarning harakatlari va ularning oqibatlarini muhokama qilish orqali o‘quvchilarda analitik fikrlash va axloqiy xulosalar chiqarish qobiliyati shakllanadi.

Quyidagi jadval shoirning ba‘zi asarlari va ularning didaktik ahamiyatini ko‘rsatadi:

Asar nomi	Tarixiy mavzu	Didaktik imkoniyatlar
Mashrab	Boborahim Mashrab hayoti	Axloqiy qadriyatlar, tarixiy tafakkur
Boqiy dunyo	19-20 asr boshidagi Jizzax qo‘zg‘oloni	Tarixiy voqea tahlili, dramatik tasvir
Ulug‘ saltanat	Amir Temur va 14-asr O‘zbekiston tarixi	Milliy g‘urur, tarixiy tafakkur, axloqiy qadriyatlar
Sarbadorlar	Zamonaviy ijtimoiy va tarixiy voqealar	Tarbiyaviy xulosalar, fidoyilik va vatanparvarlik

Shu tariqa, Muhammad Ali Ahmedovning tarixiy mavzudagi she‘rlari va romanlari o‘quvchilarda tarixiy voqealarni anglash, tarixiy shaxslarni tahlil qilish, shuningdek, milliy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda samarali pedagogik vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Shoironing ijodida tarixiy mavzular alohida o‘rin tutadi. U Temuriylar davri, xalqimizning mustamlaka qarshisidagi kurashlari, milliy qahramonlar va boshqa tarixiy voqealarni she‘riy til orqali jonlantiradi. Masalan, Temur va Temuriylar haqidagi asarlarda u Amir Temurning adolat, jasorat va vatanparvarlik fazilatlarini yoritadi va bu mavzularni o‘quvchi ongiga chuqur singdiradi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, Ahmedov she‘rlari didaktik jihatdan bir nechta muhim funksiyani bajaradi. Birinchidan, u tarixiy voqealarni badiiy she‘riyat vositasida o‘quvchiga yetkazadi, bu esa sof tarixiy faktlardan ko‘ra ko‘proq hissiy va ma‘naviy anglash imkonini beradi. Bu janrdagi asarlar tarixiy mavzularni yodlashdan ko‘ra, ularni anglash, o‘ylab topish va baholashga yo‘naltiradi. Bu esa yosh avlodning tarixiy xotirasini mustahkamlashda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Shoironing she‘riy romanlari ham tarixiy didaktik ta’sirga ega. Masalan, uning “Boqiy dunyo” she‘riy romani o‘zbek xalqining chor mustamlakasiga qarshi qo‘zg‘olonlar tarixini o‘zida mujassam etadi va unda Dukchi Eshon kabi qahramonlarning jasorati va fidoyiligi tasvirlangan. Bu kabi asarlar nafaqat voqealar zanjirini bayon etadi, balki o‘quvchini tarixiy jarayonlarni hissiy va axloqiy nuqtai nazardan anglashga undaydi.

Ikkinchidan, Ahmedovning tarixiy she‘rlari o‘quvchida milliy g‘urur va identitetni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shoir milliy tariximizning buyuk shaxslarini (xususan, Amir

Temur) badiiy obraz sifatida yoritish orqali yosh avlodda vatanparvarlik, adolat va jasorat kabi ijtimoiy qadriyatlarni shakllantiradi. Bu didaktik ta'sir tarixiy ma'lumotni rational bilim darajasidan ko'ra yuqori — ma'naviy-axloqiy darajada qabul qilishni ta'minlaydi. Ushbu yondashuv o'quv jarayonida o'quvchilarni mavzuga chuqurroq kirib borishga, shaxs hamda tarix o'rtasidagi bog'liqlikni anglashga yordam beradi.

Uchinchidan, shoirning badiiy uslubi tarixiy hodisalarni monotonn emas, balki dramatik, jonli va hissiy ravishda taqdim etish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarda tarixga nisbatan qiziqishni oshiradi, faktlarni yodlaydigan darslik materialidan farqli o'laroq, voqealarni his qilish va o'z fikrini shakllantirishga undaydi. Didaktik jihatdan bunday yondashuv nafaqat faktologiyani, balki tarixiy shaxslarning ichki dunyosi va xulq-atvorini tahlil qilishni ham o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, tarixiy shaxslar obrazlari orqali ularning insoniy fazilatlari targ'ib qilinadi — adolat, mardlik, fidoyilik va boshqa ijtimoiy qadriyatlar. Bu esa o'quvchilarda axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi.

To'rtinchidan, Ahmedov she'rlari o'quv jarayonini interaktiv va tahliliy fikrlash bilan boyitadi. Tahlil natijalari ko'rsatadiki, uning ijodidagi tarixiy mavzular bo'yicha she'rlarni o'rganish jarayonida o'quvchilar voqealarni mantiqiy ravishda bog'lashni, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlashni o'rganadilar. Bu esa ularni tarixiy jarayonlarni yuzaki qabul qilmasdan, chuqur tahlil qiladigan o'quvchilarga aylantiradi.

Tahlil shuni ham ko'rsatadiki, Ahmedovning ijodida tarixiy mavzular ko'pincha badiiy roman, doston va she'riy epik formatlarda ham namoyon bo'lgan. Bunday formatlar tarixiy voqealarni kupaytirilgan badiiy kontekstga joylashtiradi — bu esa o'quvchi tafakkurini kengaytiradi, voqealar va shaxslar orasidagi murakkab bog'liqliklarni ochib beradi. Bu yondashuv o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantiradi hamda ularni tarixni bo'sh fakt sifatida emas, balki jonli voqelik sifatida anglashga undaydi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Muhammad Ali Ahmedovning tarixiy mavzudagi she'rlari didaktik jihatdan boy va mazmunli ta'sirga ega.

Ular tarixiy ma'lumotni o'quvchiga hissiy-axloqiy kontekstda yetkazadi, tarixiy voqealarni jonli obrazlar orqali tasvirlaydi va yosh avlodda milliy g'urur hamda tarixiy tafakkurni shakllantiradi.

Bu esa tarixni o'rganish jarayonini boyitib, nafaqat faktlarni yodlashga, balki tahlil qilish, his qilish va o'z fikrini shakllantirishga yo'naltiradi.

Ushbu xususiyatlar Muhammad Ali Ahmedov she'rlarini maktab darsliklari, tarixiy adabiyot kurslari va tarbiyaviy materiallar uchun juda qimmatli didaktik manbaga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ziyouz, Muhammad Ali Ahmedovning tarjimai holi. Ziyouz.uz. — [Elektron resurs]. — Mavjud: <https://www.ziyouz.uz/en/uzbek-literature/42-literature-of-independence-period/109-muhammad-ali-1942>
2. Inlibrary, Shoirning Temur va tarixiy mavzularni yoritishiga bag'ishlangan ilmiy maqola. Inlibrary.uz. — [Elektron resurs]. — Mavjud: <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/54154>

3. Ziyouz, Muhammad Ali Ahmedovning ijodi to'g'risida umumiy ma'lumotlar. Ziyouz.com. — [Elektron resurs]. — Mavjud: <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/muhammad-ali-1942>